

ԿԲՕՆԵԿԱՆ

ԿԵԱՆՔԻ ԱՐԺԷՔԻՆ ԸՄԲՈՒՆՈՒՄԸ

Կեցած՝ դարեր առաջ, տարիսին դիմաց, ճառագայթ գեմքին, անհուն սէր սրտին խորը ու փրկարար գորով նայուածքին մէջ, խորայնի ժողովուրդին ընկերային, քաղաքական, բարոյական ու կրօնական կեանքին խառաւոր վիճակներուն ի տես, կը պատգամէր Յիսուս. «Որ կամիցի ապրելուցանել զանձն՝ կորուսցե զնա, եւ որ կորուսցե զանձն՝ զսցե զնա»:

Ախաւաւոր էր խորայնի ժողովուրդին ընկերային կեանքը, որովհետեւ իր վաճառականները կը մեղաւորէին իր կշիռս իրեանց, հարուստներն ու հզօրները օայրիկն ու որբին առնեմը՝ կ'ոտնէին իրաւունքի եւ հասարակութեան կշիռին մէտը խախտելով՝ ընչաքաղցութեամբ ոչ միայն ստեղծելով անհունապէս հարուստին քով անհունօրէն աղքատին հակադիր պատկերը՝ այլ եւ վիրաւոր դարձնելով ընկերային կեանքի ներդաշնակութիւնը:

Սպասողական երկդիմի էր իր քաղաքական կեանքը: Իսրայէլի ին թագաւորներու այրկուս կաղաւառու զրահագիրտութեան զեղեռններէն տարուբեր: Մինչ իր քաղաքական միտքի ներկայացուցչները, երկուստ ու անգոր, կը տկարանային դիմակալելու տիրակալող պետութեան վայրագութիւնը կը հարկադրուէին հետեւողական քաղաքականութեան հպատակիլ եւ հպատակեցնել հրեայ ժողովուրդը, անկարող հաւասարակշռութեան ոյժի մը ստեղծութիւն, որիւս կողմէ՝ իր կրօնական առաջնորդ՝ մարգարէները, անընտել եւ վտարանջ, ստեղծուած կացութեան եւ իրաւակարգին դէմ, կը հրահրէին հրեայ ժողովուրդին մայր-զանգուածին աղգային եւ կրօնական զգացումները սեւեռաբիր սպասել ազատարար Մեսիային՝ որ պիտի գար հիմնելու ի յաւիտեան ժամանակացը Սիոնի սրտին՝ անվախճան երկրաւոր թագաւորութիւնը եւ վերականգնելու Դաւթի աթոռը: Քաղաքական եւ առաջնորդական իր միտքը կը տարուբերէր այս երկուութեան մէջ, զայլք ճակատագրին ակնկալութեամբ:

Վիրաւոր էր իր բարոյական ու կրօնական կեանքը, վասնզի իր ճոռարներն ու զոռարները, հակամէտ կեանքոսական ախորժակներու օրարձուքներուն վրայ կը հանդիսադրէին զիս ու զեղծ սխաղործութեան արարքներ: Ոսկիի ու արծաթի ձեռագործ կուռքերու պաշտամունքին հետ կը փոխանակէին ճշմարիտ Աստուծոյ, Յեռ վայի պաշտամունքը, որ՝ կ'սպասնար իր ամենածախ ցասումովը, անհաւատ ու ապեալախա խորայնի այդ որդիները սատկեցնել իրենց անօրէնութեան ճամբաներուն իսկ վրայ:

Կ'անցնէին՝ ակնթարթի մը մէջ, ընտրեալ ժողովուրդի կեանքին այս թշուառ ու ախաւաւոր վիճակները Յիսուսի միտքէն ու կ'ըմբռնէր թէ ինչպէս մարդիկ ստեղծած էին իրենց թշուառութիւնը եւ անձեռու կորուստը իրենց իսկ ձեռքով:

Գիտէր թէ այդ ողբերգութիւնը գոյաւորուած էր իսրայէլի ժողովուրդին մէջ ճանիքաւ մամոնայի պաշտամունքով, ու հետեալաբար միջոցը՝ նպասակի եւ նպասակը՝ միջոցի փոխանակուած էր, աններելի եւ սխալ մարդկային անհասկացողութեան չափերով:

Նորութիւն մը չէր այդ հրեայ ժողովուրդին մօտ: Ս. Գիրքը կը պատմէ քաղաքացիական պատերազմի ժամանակներու ժողովուրդի կեանքին հետ: Այդ չարքը արմատախիլ ընել հարկ էր, մարդիկ առաջնորդելու կեանքի լոյսին ու փրկութեան, նպատակը միջոցին եւ փոխադարձաբար չխառնելու եւ միանգամայն զանոնք իրարմէ ճշտորոշելու, իրերամերժ եւ անհաշտ այդ եղբերը, կը պատգամէր Յիսուս իսրայէլի ժողովուրդին Որ կամիցի ապրելուցանել զանձն՝ կորուսցե զնա, եւ որ կորուսցե զանձն՝ զսցե զնա: Երկրաւոր բոլոր բարիքներ դրամ, ինչք, փառք, պատիւ եւ վայելք պէտք է կիրարկուին անձինն փրկութեան եւ ոչ թէ անձինն կաշկանդումով եւ ստորանցմամբ, պանդըխտութեան այս կայքին մէջ ստեղծելով ընկերային, քաղաքական, բարոյական եւ կրօնական անհասարակութեան եւ աներգաշնակութեան դժոխքը, այլ առաջնորդելու անոնցով մարդիկ երկնային անանց լոյսի բարիքին:

* * *

Պսան դարեր վերջ, ո՛վ զարմանալիք, հակառակ ընկերային կեանքի յարափոփոխ գրու՞թեանց, քաղաքական միտքի ներքին մշակութին, բարոյական վարդապետութիւններու լաւիմաց սկզբունքներու և կրօնական բարգաւաճ և բարեկարգ վիճակներու հետամտութեան, կը կրկնուին դեռ, ու պիտի կրկնուին վաղն իսկ, այս արտաւար և թշուառ վիճակները, իրենց ահաւոր երեսներով, ժողովուրդներու կեանքին մէջ:

Այսօր, աւելի մեծ համեմատութիւններով, ժողովուրդներու ընկերային կեանքը կը պարզ տեղադրուին ու հարուստին հաւորդի պատկերը, վասնզի մեր դարուն վաճառականները աւելի մեծ չափերով և արժեքներով կը մեղանչեն իր կշիռս իւրեանց, անհամեմատ վաճառականութեան իրենց ձեռնարկներով: Հնութեան հարուստին ու հզօրին փոխարէն՝ հզօր և մեծ ազդեր, կը սեղաններու շուրջ, գիւտնադիտական սաղարաններով և դաշերով կը կորզեն սայրի և որբ ժողովուրդներու երկրներն ու հարստութիւնները, անյազ և կոկորդալիք, իրենց անարդարութեան ոսկեփոշին ցանկով տկար ու անզօր ցեղերու միտքեր ներկայացուցիչներու տէքին, զաւարդած խառնամեղքու և յոյսերու որբութեամբ, անոնց կոնսկներու վրայէն սահնակներու՝ զիւսնադիտութեան իրենց շահերու սաղը: Անոնք, ինչ խորայնիք քաղաքական միտքի ներկայացուցիչներու պէտք՝ կը դեղեկին սյերկուս կաղաքու գիւտնադիտութեան անասուգութեամբ մը, մերթ ընդմուտելով մեծերու խառնամեղքին և մերթ անկարգ ըլլալով պարտադրել հարեմիքի սրբազան դատը անոնց, ու երկրաւորութեան մէջ տարուիքի, երբ կ'սթապին՝ Կառնետու պիտանանին՝ անկանաւես կ'ըլլան սարքուած խաղին ճարտարութեան ու զիւրկոր, կը գառնան քեպի իրենց նայրենիքն ու տոգովուրդը, պատրանաթափ ու խաբուած, եղբերեղելու հողին աւանդին կորուստը: Ինանգամայն:

Արտաւար է բարոյական ու կրօնական կեանքը մեր-դարու ժողովուրդներու՝ վասնզի փոխան քաղաքներու անասուցութեան և հասարակաց վայրերու և պուրակ-

ներու մէջ, քաղաքակիրթ մեր աշխարհին ստատորներն ու դուստրերը քաղաքական ինչ կաթառներ կը սարքեն, ոպտած և պարտաւ մարմնով, հանդիսադրելով անբարոյ նիւթադրութեան արեւքներու Այդ աշխարհի որդիները՝ շատ անգամ աւելի տպեալաւոր ու ապերասան, քան խորայնի որդիները, ոչ միայն արծաթի ու ոսկիի կուտներու ձաքին՝ այլ ևնչաւորք ու կերքի պաշտամունքին առջև, թոյլ ու վատաստիք, պատհառ կը գառնան որ հայեցուի այն անունը որ գերիվերոյ է քան զամենայն անուն, այսինքն Փրիստոսի անունը, Անոր՝ որ իրենց և բոգանդակ մարդկութեան քառաթեան և փրկագործութեան համար թափեց իր սարք արիւնը, անեղբիւրի տպերախտութեամբ՝ կը հանդուրժեն որ սարքագի կիրքի պաշտամունքներու առջև. այսպէս, տարածելով մեղքի ու ուրաքսերտն ծանրամարտ քառաթեմք մեր դարուն ծիրանազգեաց արտադուստրներէն մինչև ցնցաթապաւտ մտերիք:

* * *

Ինչո՞ւ սակայն, կը կրկնուին մեր գառուն իսկ, այս արտաւար վիճակները ժողովուրդներու և սերունդներու ընկերային, քաղաքական, բարոյական և կրօնական կեանքին մէջ, Ինչո՞ւ անզօր ու անազգեցիկ կը մնան նոր խառնակարգերը և կենցաղագիտական բուրք, դրութիւնները: Ինչո՞ւ գաղջ ու սառն է թուին կրօնական հայեցողութիւնները իրենց փորձաւորական և ուժական բուրք ձգտութեանով ի խնդիր զաւարդին բարեկարգութեան:

Արդհետեւ մարդիկ, բուրք դաբերու և ժամանակներու, ոչ միայն կը սրբին մեղայն և անվիճովի շահու և եւթ անկատար հակացողութեան մէջ, այլ և միշտ իր չիտթին իրարու հետ նպատակին ա միջոց, որ, արդիւք կը գառնայ կատարելութեան ձգտումին, անկատարի ճամբան վրայ: Եստիքութիւնը, վատթարագոյն է այդ վիճակներուն, որ ակէն կը ցամքեցնէ տաւքիտութիւնը մարդկային բուրք փաթելութիւններուն: Աւ այդ հասկերութիւն է, որ Յիսուս ի միջոյ բառնալ կը ձգտի ու կը պտտագամ տնիստի փաթելի ժողովուրդին բուրք գառնակարգերուն:

խոհարարէն ինչպէս բարձրագոյնը՝ հրաժարելու այդ ամբարտաւան, և կործանաբար մոլութենէն, ՎՊՊ որ կ'ուզէ իր անձը փրկել՝ պէտք է կորսնցնէ զայն և ո՞վ որ Վը կորսնցնէ իր անձը՝ պիտի գտնէ (փրկէ) զայն»:

Աւետարանի սանձնա բառը, Տիրոջ առաջատարութիւն մէջ, կը սիրենք մերձեցնել ես եզրին, ու այդ հատուածը Վը հասկնա՞նք սապէս: ՎՊՊ որ կ'ուզէ փրկուիլ պէտք է զոհէ իր ետը և ո՞վ որ զոհէ իր ետը պիտի գտնէ՞ հոգեկան և իմացական իր քաղաքացիութիւնը:

Եսասիրութիւնը ուրեմն՝ շահու և ընկալազգացութեան սխալ հասկացում մութ գիտակցութիւնն է անհատին մէջ՝ որ զայն կ'առաջնորդէ ինչք ու դրամ գրգռելու մուկութեան և ինքն իր մէջ անբանաստեղծ և զառնալու իմնապահութիւն, իմնազոհ և իմնաբաւ անհանգստութիւնի գոհունակութիւն մը: Այս հասկացողութեամբ և զգացումով ինքն իր մէջ ամփոփուած անհատը կը դառնայ նաև յամառ իւր եզրէն ինչպէս և սանձաւար փակ որ իր միտքին ու հոգիին զարգացանքը ամբողջով կը փակէ արժանիքներու և արժեքներու հասկացողութեան և գնահատութեան հանդէպ, ու այսպէս՝ ինքզինքը նկատել կուտայ գիտողներու իբր անկասար և անկարելի աղբամանութիւններ: Այս գիճակը կը դարձնէ զայն նախ՝ թըշնամի իր իսկ անձին, իր ճակատագրի կռաւարելութեան վերելքի ճամբուն վրայն ու յետոյ՝ Վեղին ու խաղը՝ հասարակութեան և սոցիալի, իր կեանքի առ զործ հանգստութեան՝ սահմանափակ և կործանաբար ասպարէզի ընթացքին:

Եսասէրը ինքն իր մէջ որչա՞ց աշխատէ, ինչքն ու արշաւարը, փառքն ու պատիւը խորիսի կը նկատէ՝ իր «սակաւաւոր» կեանքին, որ ոչ ալ ինչ է բայց եթէ նպատակն աւ միջոցը՝ իր թիւը ու ժողով հասկացողութեան շնորհիւ՝ իրաւ փառներու ապիրատութիւնը:

Աշխարհ մը ինչքով հարստութիւն, փառք ու պատիւ ոչ մէկ օգուտ պիտի տանեն և եսասէրին, եթէ չուզէ զոհել իր անկանգնելի ամբարտաւանութիւնը, անհասկացողութիւնն ու փոքրագիտութիւնը, քիչ է շողալ սոցիալութեան, փրկուելու համար արդէն իսկ համարուած իր կեանքի փ

րերու ընթացքին: Բայց եսասէրը չունի ատակութիւն բացուելու ճշմարտութեան լոյսին, առաքելութեան ու կարելիութեան, ոչ միայն որովհետեւ ներհակ են այդ իրողութիւնները իր մտաւոր և հոգեկան խառարին, այլև երկիւղ կ'զգայ որ մի գուցէ այսնորմաննցնէ զործք նորա, ու իր նմաններուն մէջ չի սիրի տաքիտութիւն ներ և փարելիութիւններ տեսնել, որովհետեւ ինչպէս ըսինք, ինքն իր մէջ ու իր պատեանին մէջ արջացած, հազիւ կրնայ նկատել «գերկնաւոր» և թերեւ հաճիլ իսկ չուզի հաւատալ և հաշտուիլ Աստուծոյ գոյութեան զաղափարին հետ ու կը մերժէ զայն ընդունիլ աղբիւր օի վերուստ իջեալ թուր բարիքներուն և շնորհներուն:

Եսասէր անհատը այսպէս անհաղորդ կը մնայ իր ետը գոհելու զաղափարին հետ: Ինչք և հարստութիւն բաշխելու բարիքին, արժանաւորներուն՝ փառք և պատիւ ընծայելու հնարաւոր կարելիութեանց, ու հետեւապէս, անժառանգ կը մնայ յաւիտենապէս Ագոյի չափի զկեանք իւր երանութեան շնորհէն ու վարձքէն, որ, իմացական ու հոգեկան աղատութեան գոհունակ վիճակ մը ըլլալէ զատ գէպի փրկութիւն տանող մուրհակն է երկինք մուտքին:

Ինչք, հարստութիւն, փառք ու պատիւ երկրաւոր վիճակներ են և կը մնան երկրի պարսպակն, եսասէրը պարտի գիտնալ այս անկերքելի իրողութիւնը, և մերկանալ աշտմէն անոնցմէ, երբ հնչէ իր փրկութեան գերագոյն վարկեանը գիտելու գէպի իր ճակատագրի կատարելութեան անարգել, առանց ընկրկելու և ընկճուելու արեւտարանի հարուստ երիտաւորին նման՝ որ կրնար ժողանգել յաւիտենական կեանքի երանութիւնը եթէ կարենար այդ պահուն զոհել՝ այսինքն՝ հրաժարիլ իր քաղաքացիութեան և հետեւիլ Տիրոջ, վստելի այդ և կը պակնէ իրեն տիրաւորու երկինքի արքայութեան:

Բայց որովհետեւ ունէր ըստացուած բազումն ու ողորդ փառքաւոր էր երիտաւորը միտքով, զգացումներով ու քրտով անունք աւելի թանկ արժեքին իրեն քան երկինքի արքայութիւնը, արտամտութեամբ հրաժարեցան այդ երանութենէն:

* * *

Պատմութեան հսկաները, մտքի հզօրները, իրաւակարգերու և վարդապետութեան հիմնադիրները, ազգերու և սերունդներու ճակատագիրը յեղաշրջող աշունակաւ մեծութիւնները, ո՞վ հեգնութիւն, եղած են ու են, անխնայ, անփառասէր, բոկ ու աղքատ, բայց հաւուստ միտքով, հոգիով սրտով ու զգացումներով, ունենալով անձնութեան համբուրելի ոգի, իբր աղքատագոյնած են ընկերութեան և անհատներու, ազգերու և սերունդներու՝ բարոյական, քաղաքական, ընկերային ու կրօնական կեանքի բոլոր երեսներուն վրայ, հերքելու և լուսաւորելու մտաւոր ու հոգեկան խաւարը, որ արգելք կը դառնայ անոնց կատարելութեան ու յառաջդիմութեան դէպի կեանքի կատարելութիւնը, ճշմարտութեան լոյսը և մարդկային ճակատագրին անվախճան երանութիւնը, իրական մեծերը՝ իրենց կեանքի ընկալքին միւտ եղած են պարզ, նախա, հաղորդակամ և այլասէր, թէ և հզօր ու ազնուական հոգեկան ու իմացական իրենց գործունէութեան ասպարէզի երեսներուն վրայ, օնսիր զառնալով սերունդներուն և ժողովուրդներուն իրենց ճակատագրին մօայլ ու լուսաւոր դարեւրուն վերեւ, իզուր չէ որ եկեղեցին «ի մարմին հրեշտակներ կը կոչէ սուրբերն ու նահատակները, որովհետեւ անոնք, կ'ապրին այս աշխարհի վրայ ոչ միայն իբրեւ պանդուխտներ չունենալով մարմնաւոր քաղքեցներու փարթիւր անպիմաններ՝ յղիմանալով ենթարկուել նիւթի ստորնաքարը կապանքներուն՝ այլ՝ տենդագին աշխատանքին կը լծուին՝ նոյնիսկ այս աշխարհի վրայ, հանդերձելու իրենց անձերը, միտքն ու հոգին՝ ընդունաբարձ դառնալու ցաւի տենական անանց կեանքին ու ճշմարտութեան լոյսի բարիքներուն, որուն մէկ վայրկեանը ոչ միայն աշխարհը՝ այլ և հաւրաստութիւնը, ինչքը, փառքն ու պատիւը և վայելքի բոլոր տեսակները կ'արժէ:

Կեանքը այս կերպ արժէքի կը փոխակերպուի իսէալի հուրքով սպառազէն հոգիներու մօտ, որանք, խորհրդանշելը կը դառնան անպարագծի արժանիքներուն և կ'արդիւնագործեն այդ շնորհները իրենց

ասպարէզներու բոլոր երկայնքին: Կեանքը նպատակի վերածող առաքելները, թէպէտ սակաւաթիւ, սուրբերու և մարտիրոսներու անհամար փաղանգը անոնցմէ ներշնչուած՝ քրիստոնէական կրօնին լոյսն ու ճշմարտութիւնը չէին վարանիր զբարոյել, անվեհեր և աներկիւղ, իսրայէլի և հեթանոս աշխարհին, անցքերու և ճամբաներու, գիւղերու և քաղաքներու, տուններու եւ արքունիքներու մէջ, ի խաւարի նստող ժողովուրդներուն: Այդ աներկիւղ և ներգործիչ գործութիւնը անդիմադիր հոգիի վիճակ մը կ'ստեղծէր անոնց մէջ որ ամէն վայրկեան պարպուելու կարելի էր կ'զգար զայն փոխանցելու, հաղորդ ընելու այդ մեծ նժարաբաշխման, լոյսի կրօնի՝ որ կը ձգտէր հերքել և փաքտել զխաւար կուսպաշտութեան, անոր ծարաւը ունեցող բոլոր մարդոց: Հոգիի այդ ծարաւէն արող սուրբերն ու նահատակներն էին որ կրնային միայն արհամարհել զբնօնութիւն փառաց և զզուլանքիւն աշխարհի» և գիւղի դէպի մահ, «վասն անուան փրկատեսի» և յանձն անանքի դժխմ մօրերուն, կայսրերու անազորոյն մահուան և չարչարանքի տանջանքները, բանտի ու կապանքի շղթաները, զանի ու գելանքի անտանելի և անուր պատիժները, ու շաբան առ շաբան, անոնց դիմելու պատրաստակամութիւնը մարտիրոսներուն անհատնում փաղանքներուն, պիտի բաւէր ոչ միայն մեղմելու անստուկութիւնը կայսրերու խոտասրտութեան այլ և, համոզում գոյացնել պիտի տար անոնց տկարանալու այդ սպառնալիքներուն կիրարկումին մէջ, հաւատալով թէ սուրի ու ճուրի միջոցաւ կարելի չէ արմատախիլ ընել զաղափարը մարդոց հոգիին ու միտքին: Անխնայ ու աղքատ այդ սուրբերը ճիշդամբ արեւանք կը նորոգէին ոչ միայն աշխարհը այլ և մարդոց հոգիները, անձնագոհութեան համբուրելի վկայութիւններով, ու այդ արեան սերմինն էին որ ծագկաղարդեցին քրիստոնէական քարոզութեան ակօսը հին աշխարհին մէջ և փոխանցեցին քրիստոնէան լոյսը քրիստոնէան բոլոր նոր դարերու սերունդներուն, անընդմիջաբար:

Աշխարհաւրաց այդ արի կեցուածքը, որով ընդունակ կը դարձնէր զանոնք կեանքի մէջ անսնկու նպատակ և արժէք՝ յարա-

ՄԵԼ ԵՒ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾԵԼ

«Մեծագույն եղ արարած»
ՀԱՌԱՍԱՍՅՈՒՄ

Ամէն ոք ինծի կը յանձնարարէ չխօսիլ այն Նիւթի մասին զոր նկատի պիտի առնեմ այժմ. ամէնքն ալ կ'ըսեն հասարակ ունկնդիրը չուզեր լսել Աստուածաբանութեան մասին, անոր խօսեցէք պարզ և զործանախ հրօնքի շուրջը. ես մերժեմ եմ անոնց խորհուրդը, վտանգի չեմ խորհիր որ ունկնդիրներս ախշափ անմիտ ըլլան: Աստուածաբանութիւնը կը Նշանակէ Աստուծոյ գիտութիւն. և կը փորձեմ թէ ունի մէկը որ կ'ուզէ խորհիլ Աստուծոյ մասին կը փափաքի յստակ և ճշգրիտ գաղափար ունենալ անոր մասին, զուգ մանուկներ չէք և հետեւաբար պէտք չէ ձեզ հետ վերաբերիլ իրեւ մանուկներու:

Մասամբ մը հասկնալի է թէ ինչու համար կարգ մը մարդիկ չեն հետաքրքրուիր Աստուածաբանութեամբ. կը յիշեմ անգամ

ցոյցը եղած է բոլոր դարերու տեսլապաշտ մեծ հոգիներուն, որոնք, գիտակցած են իրենց ներքին արժանիքներուն և զանոնք վերածած ուժական զօրութեան, ու անով նետուած սերունդներու և ժողովուրդներու փրկագործ ծառայութեան, իմացական, հոգեկան ու քարոյական բոլոր մարդերուն վրայ:

Հաղորդ կարենալ ըլլալու համար հոգեկան այդ մեծութեան և սուրբերու գոհողութեան համբուրելի ոգիին, մեր դարուն ղրուսոյ որդիները պարտին զոհել իրենց եսասիրութիւնը, ընչասիրութիւնը, տգիտութիւնն ու յամառութիւնը և ամբարտաւան խտտարտութիւնը և չզեղծանելու Նիւթապաշտութեան ամէն կարելիութիւններուն մէջ, այլ հանդերձելու՝ անոնց նման, նոյնիսկ անիրաւ մասնաշարքար և իր նպատակին կիրարկումովը, իրենց՝ անծերը, այս երկրի վրայ նոյնիսկ, ինչպէս և միտքն ու հոգին՝ դիմելու զէպի լոյսն ու ճշմարտութիւնը քրիստոնէական կեանքին և վայելելու հոգեկան փրկութիւնը ու՝ և յամենայն ժամ ընդ Տեառն ցնծալու համար:

ՀԱՅՐԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

մը երբ կը խօսէի զինուորներու խումբի մը, տարիքոտ և տառապած սպայ մը ոտքի ելաւ և ըսաւ. պէտք չունիմ ձեր խօսած Նիւթին, բայց գիտցիր որ ես կ'ոնաւոր մարդ մըն եմ, գիտեմ որ Աստուած մը կայ եւ զԱյն զգացած եմ առանձինն գիշեր առանձնապատին մէջ. չեմ հաւատար ամբողջ այդ յղկուած և բանաձեւուած վարդապետութիւններուն՝ ով որ հանդիպած է իրականին ամէն բան իրեն կը թուի չնչին և անիրական:

Տեսակէտով մը ես համաձայն եմ այդ մարդուն, կը խորհիմ թէ անիկա անապատին մէջ ունեցած է Աստուծոյ իրական փորձառութիւնը, և երբ իր փորձառութենէն կը դառնայ քրիստոնէական բանաձեւումներուն ան իրաւ իրականութենէն կը դառնայ նուազ իրականին: Այնպէս ինչպէս մարդ մը որ Ատլանտիան ովկիանոսին եզերքէն կը նայի և անկէ յետոյ կը դիտէ Ատլանտիանի քարտէսը՝ առաւել իրականութենէն նուազ իրականութեան կ'իջնէ: Իրական ալիքներէն՝ կտոր մը գունաւոր թուղթին: Հոս է բուն կէտը քարտէսը միայն գունաւոր թուղթ մըն է բայց երկու բուն իմաստ պէտք է ունենալ՝ նախ ան հիմնուած է հաղարաւոր մարդոց փորձառութեան վրայ որոնք նաւարկած են իրական Ատլանտիանին վրայ, այդ քարտէսը իր ետեղ ունի հաղարաւոր մարդոց փորձառութիւնը այնչափ իրական ճիշդ նման եզերքէն գիտումներ, մինչ քուզի միայն վայրկեանական ակնարկ մըն է, քարտէսը կը խառնէ այդ բոլոր տարրեր փորձառութիւնները: Յետոյ եթէ ունի մեղ մը երթալ ուզես քարտէսը բացարձակ անհրաժեշտութիւն մըն է. որքան ատեն որ կը գտնուես միայն ծովերէքը պտտելով տեսարանը շատ աւելի հաճելի է քան քարտէսին նայիլը. բայց քարտէսը աւելի օգտակար պիտի ըլլայ քան լոկ պտտիլը երբ ուզես Ամերիկա նամարդել:

Այսպէս ուրեմն Աստուածաբանութիւնը քարտէսի մը նման է, պարզապէս միայն սորվելով և խորհելով քրիստոնէական վարդապետութիւններու մասին նուազ իրական և նուազ հետաքրքրական է քան զինուորականին անապատին մէջ ունեցած միտք ծառայութիւնը: Վարդապետութիւնները Աստուծոյն չեն, անոնք տեսակ մը քարտէս են